

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут мистецтв

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
НАРОДНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО
ВИКОНАВСТВА В УКРАЇНІ:
ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ**

Збірник наукових праць

Рівне – 2019

Друкуються за ухвалою Вченої ради Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №4 від 30 квітня 2019 р.)

Редакційна колегія:

Сверлюк Я.В. – доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту мистецтв РДГУ;

Дутчак В.Г. – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

Лабунець В.М. – доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Мельничук С.Ф. – заслужений діяч мистецтв України, Народний артист України, професор, завідувач кафедри народних інструментів Інституту мистецтв РДГУ;

Грищенко Ю.В. – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України;

Прокопович Т.Ю. – кандидат мистецтвознавства, доцент Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету;

Шиманський П.Й. – кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри музично-практичної підготовки факультету мистецтв СНУ імені Лесі Українки.

Рецензенти:

Горбенко С.С. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова;

Туріна О.А. – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри виконавських дисциплін №1 Київської муніципальної академії музики імені Р.Глієра.

Редактор-упорядник – Горіна Л.І.

Г 69 **Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність** : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Ін-т мистецтв; редактор-упорядник Л.І. Горіна. – Рівне : Волин. обереги, 2019. – 252 с.

ISBN 978-966-416-649-9

Збірник охоплює широкий спектр питань народно-інструментального виконавства і містить культурологічні проблеми сучасного мистецтва та соціально-психологічні проблеми національної музичної освіти. Темі розглядаються в різних аспектах історії, теорії і практики регіонального виконавства в Україні та мистецтва української діаспори.

Видання розраховане на наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів мистецьких навчальних закладів, а також на широке коло спеціалістів і читачів, які цікавляться питаннями розвитку жанру народно-інструментального виконавства.

УДК 7.071.5

ЗМІСТ

Розділ І.

Історія народно-інструментального мистецтва

<i>Беца М. В.</i> Реконструкція творчості кобзаря Остапа Вересая в сучасному народно-інструментальному виконавстві	5
<i>Бовсунівська Н. М.</i> Історія народно-інструментального мистецтва української діаспори Канади та Сполучених Штатів Америки (кінець XIX – середина XX століття)	12
<i>Брухаль І. Г.</i> Становлення цимбального професіоналізму. Школа	22
<i>Даяк Ж. Ю., Проколюк Л. В.</i> Вдосконалення виражальних можливостей баяна як стимул до розвитку виконавської техніки	33
<i>Дмитрієва І. Л.</i> Дослідження історії кобзарства у творчому доробку Володимира Кушпета	40
<i>Дуда Л. І.</i> Музичний фольклор у творчості бандуристів української діаспори	47
<i>Дутчак В. Г.</i> Взаємодія музичної та літературної площини мистецтва української діаспори (на прикладі композиторської творчості для бандури)	54
<i>Жовнір С. С.</i> Актуалізація творчості Ейтора Вілла Лобоса в сучасному гітарному мистецтві	64
<i>Козачук І. Р.</i> Сопілкарство Рівненщини XX-XXI століття	71
<i>Комаринська О. О.</i> Конструктивне удосконалення бандури як чинник формування концертного репертуару	79
<i>Кубік О. Є.</i> Капели бандуристів України та української діаспори в контексті взаємодії вокально-інструментального та хорового виконавства	87
<i>Порцева А. М., Порцев М. В.</i> Михайло Вербицький – основоположник гітарної школи в Західній Україні	94
<i>Стрижиборода П. В.</i> Засади програмності у гітарній творчості Штепана Рака	103
<i>Томашівська М. М.</i> Гуцульські музичні інструменти з обертоновим інтонуванням: тилинка, трембіта, дримба	109
<i>Фабрика-Процька О. Р.</i> Виконавська діяльність народного ансамблю пісні і танцю «Лемковина» у контексті розвитку українського народно-пісенного мистецтва (до 50-річного ювілею)	114
<i>Федорняк Н. Б.</i> Взаємодія мистецтв на українських фестивалях Північної Америки	123
<i>Чеченя К. А.</i> Деякі питання організації та проведення мистецьких конкурсів	130

Розділ II.

Теорія та практика музично-виконавського мистецтва

<i>Дзяман З. В.</i> Домра і транскрипції з інших музичних інструментів	135
<i>Князєв В. Ф.</i> Твори малої форми у баянному доробку Ф. Анжеліса (аспекти виконавської інтерпретації).....	142
<i>Приймак А. М.</i> Особливості виконавської інтерпретації скрипкових концертів В. А. Моцарта	150
<i>Волошина Л. І.</i> Сучасна технологія розвитку емоційної чутливості учнів молодших класів мистецьких шкіл засобами українського пісенного фольклору на уроках сольфеджіо, імпровізації та композиції	156
<i>Гаврилюк І. В.</i> Педагогічні принципи Анатолія Грицяя в контексті формування вокальної культури бандуриста.....	162
<i>Горіна Л. І.</i> Педагогічні умови формування лідерських якостей в класі ансамблю	168
<i>Дмитренко М. І.</i> Актуальність та методи популяризації навчання гри на домрі (кобзі) учнів «цифрового покоління».....	174
<i>Катеринчик А. В.</i> Основи професійного звуковидобування скрипаля.....	182
<i>Корейчук М. П., Бондарчук А. Я.</i> Деякі поради керівникам інструментальних та вокально-інструментальних ансамблів (методика)	189
<i>Маринін І. Г.</i> Структура компетентності вчителя музичного мистецтва – керівника шкільного народно-інструментального колективу	197
<i>Стус М. М.</i> Розвиток асоціативного мислення учня-скрипаля.....	206
<i>Турчин Г. П.</i> Педагогічні підходи у формуванні творчої індивідуальності студента-музиканта	212
<i>Ткаченко Л. І.</i> Важливі аспекти початкового періоду навчання гри на бандурі у світлі сучасних наукових досліджень	219
<i>Цимбал А. І.</i> Формування виконавських навичок баяністів на початковому етапі навчання	226
<i>Чайка С. В.</i> Формування інтересу у майбутніх учителів музичного мистецтва до фольклорних творів у ансамблі бандуристів	233
<i>Шаплюк Ю. О.</i> Сучасні технології та педагогічні методики формування творчої самостійності учнів в умовах роботи шкіл естетичного виховання.....	240
<i>Про авторів</i>	247

як чутливість, гуманність, доброта, і виступає першопричиною активних дій дитини. Фольклор позитивно впливає на розвиток музичних емоцій та емоційної чутливості у дітей молодшого шкільного віку.

Список використаних джерел

1. Абдуллин Э.Б. Теория музыкального образования Текст.: учебник для студентов высших пед. учеб. заведений – М.: Издательский центр Академия, 2004. – 336 с.
2. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учеб. пособие для студ. вузов. – 4-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр Академия, 1999. – 672 с.
3. Биркенгоф А. Интонируемые упражнения на занятиях сольфеджио. – М.: Музыка, 1979 – 85с.
4. Бочкарев Л.Л. Психология музыкальной деятельности – М.: Институт психологии РАН, 1997. – 351 с.
5. Ветлугина Н.А. Музыкальное развитие ребенка – М.: Просвещение, 1968. – 415 с.
6. Возрастная и педагогическая психология. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. Под ред. проф. А.В. Петровского. – М., Просвещение, 1973. – 288 с. ил.
7. Выготский Л.С. Воображение и творчество. – Москва. 1991. – 90 с.
8. Выготский Л.С. Психология искусства Текст – Мн.: Современное Слово, 1998. – 480 с.
9. Выготский Л.С. Психология развития человека. – М.: Изд-во смысл; Изд-во Эксмо, 2005. – 1136 с., ил.
10. Головинский Г.Л. Композитор и фольклор: Из опыта мастеров XIX-XX веков: Очерки – М.: Музыка, 1981. – 279 с.
11. Костина А.В. Молодежная культура и фольклор // Электронный журнал "Знание. Понимание. Умение". – 2009. – № 4 – Культурология. – С. 13-14.

УДК 781:780.614.13

*І.В. Гаврилюк,
м. Рівне*

ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ АНАТОЛІЯ ГРИЦАЯ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ БАНДУРИСТА

Стаття присвячена розгляду педагогічних принципів Анатолія Грицяя, викладених у його віршах і програмних заповідях. Розкрито роль та значення педагогічних напрацювань А. Грицяя для формування та розвитку вокальної культури бандуристів.

Ключові слова: *вокальна культура, бандурист, кобзарська пісня, педагогічні принципи, заповіді.*

Статья посвящена рассмотрению педагогических принципов Анатолия Грицяя, изложенных в его стихах и программных заповедях. Раскрыта роль и значение педагогических наработок А. Грицяя для формирования и развития вокальной культуры бандуристов.

Ключевые слова: *вокальная культура, бандурист, кобзарская песня, педагогические принципы, заповеди.*

The article is devoted to the consideration of the pedagogical of principles of Anatoliy Grytsay, set forth in his verses and program commandments. The role and significance of A. Grytsay's pedagogical developments for formation and development of the vocal culture of bandura players is revealed.

Key words: *vocal culture, bandura player, kobzar song, pedagogical principles, commandments.*

Постановка проблеми. Творчість кобзарів з давніх часів шанувалася українським народом як вираження національної свідомості, носій історичної пам'яті та моралі. Продовжуючи розвивати національні традиції сучасним бандуристам необхідно приділяти особливу увагу формуванню вокальної культури як передумови досягнення у виконавстві словесно-музичної цілісності твору. В цьому аспекті доцільно вивчити і використовувати у музично-освітній діяльності педагогічний досвід Анатоля Грицяя, фундатора бандурного мистецтва на Рівненщині.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасній науково-методичній літературі специфіку формування вокальної культури співака досліджували В. Антонюк, Л. Василенко, Н. Гребенюк, В. Ємельянов, Н. Овчаренко, Д. Огороднов та ін. Поряд з тим, обґрунтування ефективних педагогічних технологій вокального розвитку бандуристів потребують детального наукового вивчення. Висвітлення багатогранної творчої діяльності Анаталія Грицяя, здійснене А. Дацковим, Н. Зущенко, Т. Прокіпович, Г. Топоровською, спонукає до глибшого аналізу його поглядів та міркувань щодо розвитку виконавської майстерності бандуристів.

Мета статті: окреслити зміст та значення педагогічних принципів Анатоля Грицяя для формування вокальної культури бандуристів.

Виклад основного матеріалу. Поняття "вокальна культура" є багатогранними. Н. Шпіллер вважає, що вокальна культура – це сукупність професійного глибокого вивчення музики, освоєння різних видів вокальної техніки та робочого режиму, який забезпечує якість співу, створює умови для виконавського довголіття [7, с.8].

Т. Ткаченко визначає: "вокальна культура є системою норм видобування, фонації, артикуляції, дикції, побудови фраз, емоційної наси-

ченості співу тощо. Вокальна культура гармонізує емоційну, комунікативну сфери особистості, знижує гостроту реагування на різноманітні стресові ситуації, розширює можливості сумісної діяльності та спілкування. Від її наявності та ступеня розвитку в особистості залежить творча направленість її бажань, діяльності, особливе ставлення до світу та людей. У більш широкому сенсі вокальна культура є цілеспрямованим процесом присвоєння людиною загальнолюдських цінностей, культурних норм та естетичного ставлення до дійсності та розуміння музичного мистецтва через призму вокальної діяльності" [9, с.63].

Н. Овчаренко доводить, що в основі вокальної культури лежить глибоке всебічне вивчення музики, наразі, вокальної. Успіх вокального виконання залежить не тільки від якості голосових даних, але і від наявності змістовного звуку. Це можна зробити, якщо більше заглибитися в теоретичні музичні знання, пізнати манеру написання музики композитором, зрозуміти творчу думку автора [7, с.9].

Більшість науковців у сфері вокального мистецтва і вокальної педагогіки акцентують увагу на тому, що вокальна культура визначається сукупністю вокальних знань і вмінь, сформованістю вокально-професійних та особистісних рис, розвиненістю духовного потенціалу, інтелектуальних, емоційних, естетичних, творчих вокальних здібностей, що зумовлюється світоглядними установками, світоглядними орієнтирами, цінностями, життєвими прагненнями, з-поміж яких чільне місце відведено любові до співу [6, с. 3].

Виконання вокального твору у супроводі бандури ставить перед бандуристом особливі вимоги: поєднання навичок соліста-вокаліста і акомпаніатора-інструменталіста. Ця особливість отримала назву бандурного вокалу [5, с. 25]. Акомпануючи собі самому на інструменті бандурист повинен слідкувати як голосом так і супроводом.

Вокальна культура бандуристів втілюється у співогрі, подвійній іпостасі вокального та інструментального первня. Мається на увазі, що співогра не обмежується удосконаленням вокальних здібностей та технічної довершеності акомпанементу, але і вмінням глибинного осмислення твору, його специфічно-стилістичних закономірностей та ідеї, їх передача слухачу. Анатолій Грицай писав: "Чи ти маляр, кобзар, чи ти поет, / Покинь нікчемну суету сует. / Тривог вже годі? Впийся супокоем. / На музику краси, що небовись / Обдарувала раптом нас, молись, / Вбери її і серцем, і душею" [1, с. 35].

З точки зору педагогічної науки, вокальна культура бандуриста є складним феноменом, що характеризується багаторівневою структурою. Згідно досліджень сучасних вчених до важливих компонентів її структури належить:

- когнітивна сфера – націленість на пізнання національно-пісенних традицій, необхідних баз знань, умінь та навичок у сфері оволодіння вокальною культурою; розуміння музичного образу та засобів його втілення; вміння адекватно оцінити набутий вокально-інструментальний виконавський досвід;

- емоційно-вольова сфера – здатність до яскравого художньо-образного виконання вокально-інструментального твору, уміння донести створений образ; вміння бути самостійним, наполегливим, цілеспрямованим та ініціативним, мати велике терпіння та витримку;

- діяльнісна складова – працювати над вдосконаленням своєї вокальної техніки; мати інтерес та захоплення вокально-виконавською діяльністю.

Без їх достатнього рівня сформованості в учнів-бандуристів буде відсутнє глибоке розуміння цінностей вокального мистецтва.

Цінну музично-педагогічну спадщину для формування вокальної культури залишив Анатолій Юхимович Грицай (1931-2003) – відомий бандурист, зачинатель класу бандури в Рівненському музичному училищі, педагог, виконавець, композитор, засновник і художній керівник професійних і самодіяльних творчих колективів, поет, культурно-громадський діяч [2, с.7]. В педагогічній діяльності А. Грицай, як і його вчитель – В. Кабачок, опирався на концепцію Гната Хоткевича, який вважав, що формування музиканта повинно відбуватися на засадах народного і академічного професіоналізму. А. Грицай-музикант є блискучим підтвердженням дієвості цієї ідеї. Виконавську майстерність гри на бандурі та духовність А. Грицай розвинув на глибинних пластах етнокультури, які зміцнили його у протистоянні національному збайдужінню: "Поїду в Україну слухать кобзарів. / Уп'юся їх гарячих струн шаленством, / Чи в світі вище ще бува блаженство, / Як слухати їх невмирущий спів?!" [1, с.30].

За неповні п'ять десятиріч педагогічної діяльності у Рівненському музичному училищі секретам гри на бандурі він навчив більше сотні учнів. Серед них – відомі в Україні виконавці, зокрема, заслужені артисти України Василь Пиндик, Галина Топоровська. Звичайно, не всі вихованці Анатолія Юхимовича стали Лауреатами конкурсів та відзначені державними нагородами. Але кожному із учнів він прищепив кобзарський дух. "За орних 45 кобзарських літ / На жаль, я не надбав великих статків. / А все ж я є багатодітним татком. / Мої сто учнів – українства цвіт", – віршував Грицай [8, с. 130].

Цінні педагогічні настанови для викладачів класу бандури та виконавців-бандуристів Анатолій Юхимович виклав у поезіях, опублікованих у збірці "Бандура – душа моя" [1]. Крім того, "Заповіді, правила, моральний кодекс кобзарів", написані А. Грицаєм, викладено головні принципи професійного зростання бандуриста [3]. Варто зазначити, що його сентенції корелюються із формуванням компонентів вокальної культури бандуриста.

Зокрема, для розвитку когнітивної сфери вокальної майстерності бандуриста А. Грицай радить: "Кожен зобов'язаний вміти розповісти про бандуру, тобто бути міні-лектором, варто читати вірші про бандуру (вибір слава Богові є) знати цікаве з історії кобзарства. Треба збирати абсолютно все про бандуру. Воно неодмінно колись пригодиться і то навіть дуже. ... уважно слідкувати за ходом творчих процесів найрізноманітніших видів людської діяльності, особливо в ділянках художніх проблем" [3, с.3].

Важливе місце для формування вокальної культури бандуриста відіграє його виконавська майстерність, сценічна витримка під час публічних виступів і художньо-переконливе відтворення художньо-образного змісту твору. В цьому аспекті А. Грицай рекомендує: "Ні жодного концерту без бандури. Для цього всіма фіброми душі прагнути сцени не ради власної слави, користі, вигоди, а заради уславлення кобзарської музи. Для цього не жаліти часу, сил та енергії. Невтомно самому шукати слухача, публіку, місце виступу, тобто той стартовий майданчик, з якого може злетіти кобзарська пісня. Ніколи не відмовляйтесь від пропозицій. Бути завжди готовим до виступу, тобто в концертній формі" [3, с.2].

Особливо багато приписів А. Грицая адресуються стимулюванню діяльній сфери бандуриста, натхненного співця своєї епохи та невтомного пропагандиста української пісні [3, с.6]. Старший викладач класу бандури в Рівненському музичному училищі закликав учнів: "Не зупинятися на досягнутому. Невтримно і динамічно рухатися вперед, пам'ятаючи, що розвиток, прогрес безмежний, а у бандури, зокрема, є величезні резерви. Кобзарська Муза ще переповнена таємницями, що чекають першопрохідців, своїх піонерів" [3, с.1].

Анатолій Юхимович власним прикладом показував важливість активної громадської і артистичної позиції бандуристів. Творчий керівник ансамблів бандуристів в Рівному (дуети, тріо, квартет, капела), він до останніх днів свого життя постійно ініціював і проводив різноманітні культурно-мистецькі заходи за участю бандуристів. А своїм послідовникам заповідав: "Щоденно, щохвилино бути втілювачем, а то і

творцем передових національно-патріотичних ідей, бути завжди на передовій лінії в боротьбі з віджилими догмами. Боротьба за Україну триває і, на жаль, ще довго продовжуватиметься. Ми – бійці національної ідеї, яка вимагає напруження сил та енергії. Будьмо твердію і небом цієї ідеї" [3, с.1].

Отже, А. Ю. Грицай присвятив все своє життя піднесенню професійного бандурного мистецтва. Він написав чимало вокально-інструментальних творів, як і для початківців-кобзариків, так і для старших виконавців, які нині видані у збірках "Зошит юного кобзаря", "Бринять душі мої струни". Своїм прикладом він показав як кожен має трудитися для розвитку бандурного виконавства, вміти зацікавити слухачів національним музичним мистецтвом. В поезіях і програмних заповідях А. Грицяя сучасний викладач класу вокалу знайде цінні поради щодо формування вокальної культури бандуристів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грицай А.Ю. Бандура – душа моя: Збірник поезій різних років / А. Грицай. – Рівне: ВАТ "Рівненська друкарня", 2008. – 100с.
2. Грицай А. Ю. Бринять душі моєї струни: Педагогічний репертуар для бандури / ред.-упор. Т.Ю. Прокопович. – Рівне: "Доцент", 2007. – 80с.
3. Грицай А.Ю. Заповіді, правила, моральний кодекс кобзарів / А.Грицай. – Рівне: ВАТ "Рівненська друкарня", 2008 – 8с.
4. Дацков А.І. Анатолій Грицай: літературно-мистецький портрет / А. Дацков. – Рівне: Волинські обереги, 2000. – 30с.
5. Кобзарство в контексті становлення української професійної музичної культури: Зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф., Київ, 14 жовтня 2005 р. – К., 2005. – 260 с.
6. Косінська Н. Л. Сутнісна характеристика сценічно-образної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки [Електронний ресурс] / Н. Л. Косінська. – Journal "ScienceRise: Pedagogical Education" №10 (18) 2017. – С. 4-8. – Режим доступу: <https://docplayer.net/67490145>
7. Овчаренко Н. А. Основи вокальної методики : наук.-метод. посібник / Н. А. Овчаренко. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2006. – 116 с.
8. Прокопович Т. Ю. Шевченківський первень у творчості Анатолія Грицяя / Т. Прокопович // Тарас Шевченко та кобзарство: Зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф., Львів, 14-16 квітня 2010 р. – Львів, 2010. – С. 128-133.
9. Ткаченко Т. В. Формування вокально-сценічної культури студентів мистецьких факультетів педагогічних вузів : монографія / Т. В. Ткаченко. – Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2016. – 307 с.

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАРОДНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО
ВИКОНАВСТВА В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ**

Збірник наукових праць

Редактор-упорядник
Горіна Л.І.

Технічний редактор
Власюк В.В.

*Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів,
висвітлені у збірнику.
За достовірність фактів, точність цитат та можливі помилки
повну відповідальність несуть автори опублікованих матеріалів.*

Підписано до друку 15.05.2019 р. Формат 60х84 1/16. Папір офсет.
Гарнітура «PT Serif». Друк офсет. Ум. друк. арк. 14,65. Наклад 100 пр. Зам. 35.
Видавництво «Волинські обереги».
33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97;
e-mail: oberegi97@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 270 від 07.12.2000 р.

Надруковано у друкарні видавництва «Волинські обереги».